

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«Тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів
(друга половина XX – початок XXI століття)»**

Виконала: студентка 2 курсу
групи DOb1-M18z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Боднар Людмила Русланівна

Керівник: **Лебідь І.Ю.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Гордійчук М.С.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ІСТОРИЧНЕ ТА ПЕДАГОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РІЗНИХ ТИПІВ В УКРАЇНІ (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).....	8
1.1 Історіографія розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні.....	8
1.2 Нормативно-правове та організаційно-методичне забезпечення виховання у дошкільних закладах другої половини ХХ століття.....	15
Висновок до розділу I.....	23
РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РІЗНИХ ТИПІВ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)	25
2.1 Передумови розбудови системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні.....	25
2.2 Соціально-педагогічні передумови розвитку системи дошкільних закладів різних типів за часів Української РСР.....	30
2.3 Еволюція системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні (1991 – 2015 рр.).....	47
2.4 Тенденції і перспективи розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів у сучасній Україні.....	60
Висновок до розділу II.....	66
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	81
Додаток А (Кількісні дані дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні з 1950 - 2015 рр.).....	81
Додаток Б (Графік розвитку навчальних закладів різних типів в Україні з другої половини ХХ - на початку ХХ ст.).....	82
Додаток В (Кількість дошкільних закладів в Україні за формами власності (1992 - 2000 рр.).....	83

Перелік умовних позначень:

УРСР – Українська Радянська Соціалістична республіка

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних республік

ДС – дитячий садок

ДЗ – дошкільний заклад

ДДЗ – дитячий дошкільний заклад

ДНЗ – дошкільний навчальний заклад

ДВЗ – дошкільний виховний заклад

НВК – навчально-виховний комплекс

ШДС – школа-дитячий садок

РНК – Рада Народних Комісарів

НК освіти – Народний Комісаріат освіти

НКОЗУ – Народний Комісаріат Охорони здоров'я УРСР

МО УРСР – Міністерство освіти УРСР (1946)

МОЗУ – Міністерство охорони здоров'я України

ЦККПУ – Центральний Комітет Комуністичної партії УРСР

МНО УРСР – Міністерство Народної освіти України (1990)

МО України – Міністерство освіти України (1993)

МОН – Міністерство освіти і науки

МОЗ СРСР – Міністерство охорони здоров'я СРСР

ЦДАВОВ України – Центральний державний архів вищих органів
влади та управління України

УДЛПУ – Управління дитячих лікувально-профілактичних установ

РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична республіка

ОІОМД – Обласний інститут охорони материнства і дитинства

РП – реабілітаційний простір

НДР – науково-дослідна робота

АПН – Академія педагогічних наук

УНДІП – Український науково-дослідний інститут педагогіки

ВСТУП

Розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням змін у всіх сферах суспільного життя вимагає критичного осмислення історичного досвіду розвитку системи закладів дошкільної освіти (ЗДО) різних типів як однієї зі складових системи дошкільної освіти України. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року окреслює завдання по відновленню та розширенню їх мережі з метою задоволення потреб населення; створенню оптимальних умов для функціонування ЗДО; оновленню змісту, форм, методів і засобів навчання, виховання, розвитку дітей дошкільного віку відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти. Основними напрямками її реалізації є формування нормативно-правової бази у сфері освіти, зокрема дошкільної, яка має спрямовуватися на визначення правових, організаційних засад її інноваційного розвитку.

Аналіз історіографічних джерел, зокрема наукових праць, у яких вивчено становлення та розвиток суспільного дошкільного виховання, типів дитячих закладів кінця XIX – початку XX століття (М. Бистра, З. Борисова, Т. Головань, В. Золотоверх, Т. Куліш, С. Попиченко, О. Таранченко, Н. Касьянова, О. Татенко, З. Негачевська, В. Сергеева, І. Руснак, І. Улюкаєва); розвиток дошкільного виховання та системи дошкільних закладів різних типів у сорокові роки XX століття до 1991 року (Л. Артемова, А. Богуш, Т. Бондаренко, Л. Голиш, С. Дітковська, Н. Манжелій, М. Соловей, А. Чаговець, М. Ярмаченко); розвиток сучасної дошкільної освіти та системи дошкільних навчальних закладів різних типів (О. Венгловська, Т. Дегтяренко, Т. Дука, Н. Лазарович, Л. Пісоцька, Л. Покроєва, Т. Степанова, М. Федорова) дозволив започаткувати дослідження проблеми розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні, оскільки вищезазначені наукові розвідки лише дотичні до заявленої теми дослідження.

Отже, наявність суперечностей та відсутність достатньої кількості досліджень з виокремлених проблем, їх актуальність у вітчизняному освітньому просторі України та перспектив подальшого розвитку зумовили

вибір теми дослідження «Тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)».

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні еволюційних змін та тенденцій у розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століть крізь призму їх сучасного стану та перспектив подальшого розвитку.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання дослідження**:

1. Науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «система закладів дошкільної освіти різних типів»; уточнити поняття «типи закладів дошкільної освіти».

2. Визначити та охарактеризувати періоди й етапи розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні впродовж другої половини ХХ – на початку ХХІ століть.

3. Виявити передумови і чинники процесу розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні впродовж другої половини ХХ – на початку ХХІ століть.

4. Окреслити провідні тенденції та стратегії подальшого розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні.

Об'єкт дослідження – система закладів дошкільної освіти різних типів в Україні в другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

Предмет дослідження – етапи, періоди, тенденції розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть.

Для вирішення поставлених завдань, використано такі **методи дослідження**: аналіз і узагальнення філософської, психологічної, педагогічної, методичної літератури, нормативних документів для набуття інформації щодо розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні та узагальнення джерельної бази дослідження; для виявлення чинників розвитку системи ЗДО різних типів на різних соціально-історичних етапах, вивчення організаційних та

процесуальних особливостей функціонування системи ЗДО різних типів та їх якісних характеристик; визначення типів закладів дошкільної освіти як системи; історико-генетичний метод сприяв виявленню взаємозв'язків, суперечностей, закономірностей, тенденцій, передумов розвитку системи ЗДО різних типів України у досліджуваний період; історико-типологічний – з метою уточнення типології закладів дошкільної освіти різних типів в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що обґрунтовано сутність і структуру феномена «система дошкільних навчальних закладів різних типів»; виявлено соціально-економічні, соціально-педагогічні передумови та соціально-політичні й соціально-педагогічні чинники процесу розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні в досліджуваний період. Обґрунтовано періодизацію розвитку системи закладів дошкільної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). На підставі історіографічного й ретроспективного аналізу розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів виокремлено дві групи тенденцій: а) тенденції розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття; б) тенденції, що окреслюють стратегії подальшого розвитку системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні. Уточнено поняття «типи дошкільних навчальних закладів» у контексті системного підходу, статистичні дані щодо кількості закладів дошкільної освіти для дітей раннього і дошкільного віку в Україні в досліджуваний період.

Подальшого розвитку дістала теорія загальної педагогіки та дошкільної зокрема; актуалізовано можливість використання досвіду різних типів дошкільних закладів України другої половини ХХ – початку ХХІ століття в практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані як підґрунтя для подальших наукових розробок в історії української дошкільної педагогіки; для забезпечення комплексного творчого використання наукових здобутків щодо розвитку

системи закладів дошкільної освіти різних типів в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) в сучасному освітньому просторі. Матеріали дослідження можуть використовуватись у закладах вищої освіти під час викладання дисциплін «Історія дошкільної педагогіки», «Дошкільна педагогіка», в інститутах післядипломної педагогічної освіти у процесі підвищення кваліфікації педагогів дошкільної освіти.

Таким чином, вибір **теми нашого дипломного дослідження** обумовлений актуальністю **тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).**

Матеріали дипломної роботи обговорювалися: на науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018-2019 навчальному році (квітень 2019 року, м. Кам'янець-Подільський, тема доповіді («Педагогічні засади розвитку освіти на Поділлі»), на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (м. Кам'янець-Подільський, 21-22 березня 2019 року), тема доповіді «Соціально-педагогічні передумови розвитку системи дошкільних закладів різних типів за часів Української РСР».

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі подано теоретичне узагальнення й нове вирішення проблеми розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні з середини ХХ – початку ХХІ століть. Розкрито методологічні підходи дослідження розвитку системи ДНЗ різних типів; виявлено періоди й етапи їх розвитку з 1950 по 2015 роки; визначено передумови та чинники періодизації системи ДНЗ різних типів досліджуваного періоду.

1. Типи дошкільних навчальних закладів – це такі дошкільні навчальні заклади, що створюються відповідно до потреб населення (ясла, дитячий садок, ясла-садок, дитячі будинки, дошкільні навчальні заклади санаторного типу та ін.), яким притаманна мета, специфіка, структура (внутрішня організація), взаємодія з внутрішнім та зовнішнім середовищем.

2. Доведено, що процес розвитку системи дошкільних навчальних закладів різного типу проходить відповідні періоди та етапи.

Становлення і розвиток системи дошкільних навчальних закладів різних типів є складним, суперечливим, тривалим і нерівномірним за динамікою протікання процесом, зумовленим політичним, економічним і соціальним розвитком країни.

3. З'ясовано вплив на розвиток системи дошкільних навчальних закладів різного типу.

4. За результатами дослідження було визначено головні тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів: а) тенденції розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття; б) тенденції, що окреслюють стратегії подальшого розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні.

Виконане дослідження не претендує на вичерпне висвітлення всіх аспектів проблеми розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в історичному аспекті, а відкриває перспективне поле для подальших наукових пошуків у цій царині. Перспективу дослідження вбачаємо у

професійній підготовці майбутніх вихователів до роботи в дошкільних навчальних закладах різних типів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України : підручник. Київ : Либідь, 2006. 424с.
2. Адаменко О.В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття : [монографія]. Луганськ : Альма-матер, 2005. 704 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / розроб.: О.Л. Кононко, Л.Ю. Корміліцина; брали участь: А.М. Богуш, Е.С. Вільчковський [та ін.] // Дошкіль. виховання. 1999. № 1. С. 6-19.
4. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А.М. Богуш; авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В. та ін. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
5. Березівська Л.Д. Реформи шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: документи, матеріали і коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. : хрестоматія. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. 383 с.
6. Березівська Л.Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : автореф. дис. д-ра пед. наук : [спец.] 01. Київ, 2009. 43 с.
7. Берник Т. Організація логопедичної допомоги дітям дошкільного віку в системі спеціальної освіти // Дефектологія. 2006. № 1. С. 51-55.
8. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. Чернівці : Букрек, 2015. С. 482-497.
9. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах : навчальний посібник для студ. пед. ін-тів та учнів пед. училищ. Київ : Вища шк., 1993. 326 с.
10. Бойко О.Д. Історія України : навч. посіб. / Олександр Дмитрович Бойко. 3-тє вид., випр., доп. Київ: Академвидав, 2005. 688 с. (Альма-матер). Бібліогр.: с. 686-687.
11. Бондар В. Періодизація розвитку теорії і практики освіти розумово відсталих дітей. // Дефектологія. 1996. № 2. С. 2-4.
12. Борисова З.Н. Історія дошкільної педагогіки. [хрестоматія, навч. посібник для дошкільних відділів пед. ін-тів та пед.училищ]. Київ : "Вища школа", Головне вид-

во, 1974. 319 с.

13. Васильєва С.А. Умови розвитку дошкільних навчальних закладів різних типів у період з другої половини ХХ ст. - на початку ХХІ ст. «Сучасні аспекти розвитку педагогіки та психології: проблеми та перспективи». Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції: (м. Харків, Україна, 12-13 жовтня 2012 року). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень» 2012. 25-31 с.

14. Воспитание детей в яслях : учеб. для школ ясельных сестер и пособие для работников яслей / под ред. Н.М. Аксариной, Н.М. Щелованова. Москва : Медгиз, 1939. 244 с.

15. В помощь директору детского дома : сборник документов, инструктивно-методических материалов. Москва: Учпедгиз, 1948. 314 с.

16. В помощь директору детского дома. Москва : Учпедгиз, 1955. 351 с.

17. Венжик Л. Общественное дошкольное воспитание в Украинской ССР // Дошк. воспитание. 1978. № 5. С. 26-29.

18. Вказівки про порядок об'єднання дитячих ясел і садків в єдину дошкільну дитячу установу «Ясла-садок // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. 1959. № 17. С. 6-9.

19. Дітковська С.О. Розвиток відомчих дошкільних закладів у Донбасі наприкінці 50-х – початку 90-х років: дис...канд. пед. наук: 13.00.01; Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2004. 202 с.

20. Донченко О.В. Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (кінець ХІХ - початок ХХ ст.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2005. 238 арк.

21. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2005 р. Київ : Держ. ін.-т розвитку сім'ї та молоді, 2006. 143 с.

22. Дитина : програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / наук. кер. : О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко. 2-ге вид., доопр., доп. Київ : Богдана, 2003. 327 с.

23. Дитина : програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / [Г.В. Беленька та ін.]; Голов. упр. освіти і науки викон. органу Київ. міськради (Київ. міськдержадмін.), Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. 3-тє вид., доопр. та доп. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 490 с. : табл. Бібліогр.: с. 477-485.
24. Гарань Н. Ретроспективний аналіз створення програм для закладів системи дошкільної освіти // Гуманізація навчально-виховного процесу. Спецвипуск 8. Ч. II. Слов'янськ, 2012. С. 166-174 (Історія педагогіки).
25. Головань Т.М. Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання у Криму (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. О., 2008. 20 с.
26. Груць Г.М. С. Русова і просвітительський рух в Україні: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Тернопільський держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 1999. 20 с.
27. Дитина в дошкільні роки : у 3-х частинах. Запоріжжя, 1991. - Ч. 1. - Ч. III. 372 с. Ч. III. 119 с.
28. Закон Про дошкільну освіту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <Mr://гакоп4.гада.доу.иа/1a\¥8/8Ю\у/2628-14>
29. Закон України «Про охорону дитинства». [Електронний ресурс].
30. Закон України "Про дошкільну освіту" Верховна Рада України 1994-2013 // Програмнотехнічна підтримка. Відділ баз даних нормативно-правової інформації [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
31. Закон України "Про освіту" від 04.06.91 // К. : Верховна Рада Української РСР, 23 травня 1991 року. - № 1060 –ХІІ. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/print1374502811728182>
32. Золотоверх В. Розвиток теорії та практики дошкільної олігофренопедагогіки // Дефектологія. 2006. № 4. С. 12-15.
33. Історія України : посіб. для абітурієнтів та школярів / авт. упоряд.: О.В. Гісем. Вид. 2-ге, доп., перероб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. 340 с.
34. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / АПН України; наук. ред. О.Л. Кононко. Київ : Ред. журн. «Дошкіл.

виховання», 2003. 244 с. Бібліогр.: с. 196-202.

35. Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 р. : схвалено розпорядженням КМУ від 27 серп. 2010 р. № 1721-р // Дошкіл. виховання. 2010. № 9. С. 3-4.

36. Куліш Т.І. Проблеми дошкільного виховання у творчій спадщині Наталії Лубенець (1877–1943) : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2006. 20 с.

37. Лазарович Н.Б. Навчально-виховна робота з обдарованими дітьми 5-6 років у дошкільних навчальних закладах (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2006. 20 с.

38. Малятко: програма виховання дітей дошкільного віку / наук. кер. авт. кол. З.П. Плохій. Київ : Радянська Україна, 1991. 199 с.

39. Нагачевська З.І. Становлення і розвиток українського суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині (1869-1939 роки) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Київський унт ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 1995. 204 л.

40. Ніколаєнко С. Якісна освіта - запорука самореалізації особистості : фрагменти доповіді Міністра освіти і науки України Станіслава Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серп. 2007 р. // Дошкіл. виховання. 2007. № 9. С. 3-6.

41. О дальнейшем совершенствовании общего среднего образования молодежи и улучшении условий работы общеобразовательной школы : постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 12 апр. 1984 г. № 313 // Народное образование в СССР : сб. документов. Москва, 1987. С. 105-114.

42. Обучение и воспитание дошкольников/ под ред. Л. Артемовой, З. Лебедевой, Н. Савельевой. Київ : Издательство "Радянська школа", 1974. 222 с.

43. Пантюк Т.І. Теорія і практика фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні (1918–1939 рр.) : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2001. 18 с.

44. Пісоцька Л.С. Соціально-педагогічні умови управління розвитком дошкільної

освіти в регіоні: дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. Київ, 2004.

45. Попиченко С.С. Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) : монографія. Київ : Науковий світ, 2001. 255 с.

46. Покроєва Л.Д. Організаційно-педагогічні умови функціонування сучасних дошкільних закладів : дис. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.08 дошкільн. педагогіка; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2001. 195 с. Бібліогр.: с. 159-175.

47. Покроєва Л. Модернізація діяльності ДНЗ : важливі аспекти // Дошкільн. виховання. 2005. № 10. С. 7.

48. Положение о детском дошкольном учреждении // Зб. наказів та розпоряджень Москвава освіти УРСР. 1985. № 8. С. 4-17.

49. Положение о порядке создания и организации работ учреждения «Школа-детский сад» // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. 1986. № С. 24-31.

50. Положення про дошкільний виховний заклад України // Дошкільн. виховання. 1993. № 11. С. 4-6.

51. Положення про центр розвитку дитини // Дошкільн. виховання. 2009. №11. С. 2-4.

52. Поспелов Г.С. Програмно-целевое планирование и управление : введение. Москва : Сов. Радио, 1976. 440 с.

53. Про типові штати дошкільних дитячих установ (ясла-садок) на 1960-1961 рік / Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. 1960. № 19-20. С. 57-60.

54. Програма виховання у дитячому садку / ред. кол. : Л.В. Артемова та ін. Київ : Рад. шк., 1971. 256 с.

55. Постанова "Про дальше поліпшення суспільного дошкільного виховання і підготовку дітей до навчання в школі". Київ : Рада Міністрів Української РСР. 15 травня 1984 р. № 210. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP840210.html

56. Про заходи подальшому розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшенню виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку / Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 21 травня 1959 р. № 558. Київ : Радянська школа, 1980. С. 17-20.

57. Программа воспитания и обучения глухих детей дошкольного возраста (первый год обучения). Москва, 1976. 68с.
58. Программно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка. Статут дитячого садка. Київ : Рад. шк., 1947. 172 с.
59. Проект Базового компонента шкільної освіти в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу : Шпр://8ько1а.08I:гу.іп.іа/риБ1са1:іоп/соде2еьгадЬ507гба. Назва з екрана.
60. Проект Положення про дошкільний заклад // Дошкіл. виховання. 1991. № 8. С. 12-31.
61. Радченко П. Розвиток охорони материнства і дитинства в Українській РСР // Педіатрія, акушерство і гінекологія. 1958. № 5. С. 9-22.
62. Рогальська Н.В. Розвиток надбань української дошкільної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 1996. 21с.
63. Рего Г.І. Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Закарпатті (1836-1918 рр.) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2006.
64. Руководство для воспитателя детского сада. Устав детского сада. 2-е изд. Москва : Наркомпрос РСФСР, 1939. 120 с.
65. Руководство для воспитателей детского сада. Устав детского сада. Москва : Учпедгиз, 1945. 167 с.
66. Руководство для воспитателя детского сада. Изд. 2-е. Москва : Учпедгиз, 1955. 166 с.
67. Сальникова Г.П. Дошкольная гигиена. Учебное пособие для учащихся дошкольных педагогических училищ. Москва : 1953, 198 с.
68. Садова Т.А. Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина ХІХ століття – перша половина ХХ століття): автореф... канд. пед. наук: 13.00.01; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. О., 1997. 24 с.

69. Сергєєва В.Ф. Проблеми дошкільного виховання в педагогічній спадщині Софії Русової: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1997. 209 с.
70. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем. Київ : АПН, 2003. 68 с.
71. Сборник законодательных материалов (1941-1943 гг.) / ред. М. Завгородний, А. Волковинский. // Собрание постановлений СНК СССР. 1942. № 2. Ст. 26), пункт 4. Москва, 1944. 368 с.
72. Сорокина А.И. Дошкольная педагогика : учеб. для дошк. пед. училищ. Изд. 2-е, перераб. Москва: Учпедгиз, 1958. 335 с.
73. Степанова Т.М. Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття : монографія. Київ : Слово, 2010. 184 с.
74. Стефаненко П.В. Теоретические и методические основы дистанционного обучения в высшей школе : дисс. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04. Киев, 2002. 470с.
75. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: підруч. для науковця. Київ : Навч. метод. центр «Консорціум з удосконалення менеджмент освіти в Україні», 2006. 302 с. 260
76. Таранченко О.М. Система спеціального навчання дітей зі зниженим слухом в Україні (історичний аспект) : монографія. Київ : ЛІТО, 2007. 212 с.
77. Тарапака Н.В. Проблема емоційно-естетичного розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у творчій спадщині В.О. Сухомлинського : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Кривий Ріг, 2001. 18 с.
78. Тимчасове положення про дошкільний виховний заклад України // Дошкільн. виховання. 1992. № 10. С. 4-7.
79. Улюкаєва І.Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні : навч. посіб. Вид 2-ге, доп. Донецьк: Юго-Восток, 2008. 230 с.
80. Філімонова Т.В. Дитяча гра в суспільному дошкільному вихованні України (70-ті роки ХІХ ст. – кінець 20-х років ХХ ст.) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2003.
81. Філософія : підручник / Г.А. Заїченко, В.М. Сагатовський, І.І. Кальний та ін.; за ред. Г.А. Заїченка та ін. Київ : Вища шк., 1995. 455 с.